

I.A. Войналович

***Шляхи активізації освітніх чинників
підвищення конкурентоспроможності
робочої сили в Україні***

***Directions activation educational factors for the
competitiveness of the labour force in Ukraine***

Keywords: *Competitiveness of Labour Force, Educational Factors, Labour Market, Educational Market*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні значною мірою визначаються існуванням професійно-кваліфікаційного дисбалансу, що обумовлює необхідність розробки та реалізації відповідних управлінських рішень щодо його ліквідації. Важливість досягнення ефективності вирішення цього завдання обумовлює актуальність дослідження основних засобів та інструментів активізації освітніх чинників у напрямку забезпечення підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні.

Мета статті – визначення основних інструментів збалансування ринку праці та ринку освітніх послуг на основі реалізації освітніх чинників підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань регулювання ринку праці з урахуванням особливостей розвитку

ринку освітніх послуг та пошуку ефективних механізмів їх взаємодії присвячені праці таких українських вчених як С. І. Бандур, Д. П. Богиня, О. А. Грішнова, Г. А. Дмитренко, Е. М. Лібанова, Л. С. Лісогор, І. Л. Петрова, С. І. Пирожков, О. М. Левченко, Л. В. Шаульська, Л. С. Шевченко та інші. Однак недостатньо опрацьованими залишаються питання, пов'язані з формуванням організаційно-економічного механізму активізації дії освітніх чинників у напрямку формування конкурентоспроможної робочої сили.

Виклад основного матеріалу. Проблеми, які сьогодні перешкоджають або гальмують формування та підтримання високого рівня конкурентоспроможності робочої сили. Підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці за рахунок активізації освітньо-професійної складової передбачає прийняття рішення щодо форми та професійної спрямованості освіти, а також джерел її фінансування.

Головною метою роботодавців є найефективніше використання освітніх чинників з метою забезпечення високої ефективності діяльності організації. Сьогодні зростає потреба у збільшенні обсягів інвестування роботодавців у розвиток персоналу, і одним із головних завдань керівництва підприємств різних форм власності має стати визначення обсягів та напрямків здійснення інвестицій у підвищення якості робочої сили за допомогою професійного навчання.

В сучасних умовах розвитку, поряд із завданнями отримання доходів за рахунок збільшення контингенту студентів, на перше місце виходять завдання забезпечення високої якості освіти. Цьому сприятиме збільшення обсягів бюджетного фінансування і відповідно покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів. Здійснення наукової діяльності професорсько-викладацьким складом та його участь у міжнародних програмах покликані підвищити ефективність трансферу знань і вмій та покращити їх якість. Впровадження інноваційних технологій в

освітній процес сприятиме не лише підвищенню якості надання освітніх послуг, а й швидкості їх оновлення.

Очевидним є той факт, що функціонування ринку освітніх послуг та ринку праці сьогодні не може відбуватися без державного регулювання, основною метою якого, звичайно, є створення умов для їх збалансованого розвитку і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності національної робочої сили.

Важливим питанням є забезпечення координації дій вищезазначених суб'єктів узгодженого розвитку ринку праці та ринку освітніх послуг, яке необхідно вирішувати на трьох рівнях:

1. Забезпечення співробітництва між різними постачальниками послуг в галузі освіти та професійної підготовки. Навчальні заклади та роботодавці повинні координувати різні види діяльності з отримання знань з метою ефективного розвитку професійних навичок і компетенцій.

2. Узгодження напрямів освітньої діяльності та потреб роботодавців з метою приведення пропозиції кваліфікованої робочої сили у відповідність до потреби ринку праці. Це потребує поширення інформації про потреби ринку праці в робочій силі, яка має поширюватися серед навчальних закладів усіх рівнів освіти з метою узгодження обсягів і змісту навчання з вимогами роботодавців. Державна служба зайнятості у свою чергу повинна доводити цю інформацію до зайнятого населення, надавати підтримку у працевлаштуванні, наданні посередницьких послуг і здійснювати професійну орієнтацію населення при прийнятті ними рішень щодо професійної підготовки і професійної діяльності.

3. Координація освітньої політики з промисловою, інвестиційною, торгівельною, технологічною та макроекономічною політикою, стимулювання розвитку співпраці між різними міністерствами, забезпечення ефективного обміну інформацією і прогнозування потреби у кваліфікації [Доклад, 2008: 14].

Це може бути забезпечено на основі розроблення механізму реалізації освітніх чинників підвищення конкурентоспроможності робочої сили, який складається з наступних блоків державного управління і регулювання: 1. Державне управління та регулювання освітньої системи. 2. Державне управління та регулювання професійної освіти та підготовки дорослого населення (перенавчання і підвищення кваліфікації безробітного та зайнятого населення).

Розробка організаційно-економічного механізму виявила необхідність створення відповідних інституційних структур щодо сприяння працевлаштуванню та адаптації випускників системи професійної освіти до ринку праці. Такою структурою може стати створений у вищих навчальних закладах *Центр сприяння працевлаштуванню та адаптації до ринку випускників*, основною метою діяльності якого є інформування випускників про існуючі вакансії на регіональних ринках праці та забезпечення зв'язку між підготовленими ВНЗ фахівцями і роботодавцями.

Побудова економічного механізму реалізації освітніх чинників конкурентоспроможності робочої сили дала змогу визначити основні його інструменти та важелі, що сприятимуть ефективному використанню та відтворенню робочої сили на макро-, мікро- та індивідуальному рівнях.

В умовах невідповідності попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці особливої актуальності набуває сприяння професійній самовизначеності учнівської молоді. Сьогодні розвиток якісної робочої сили починається з професійної орієнтації в школі, тому особливого значення набуває питання *професійної орієнтації* учнів загальноосвітніх шкіл, спрямованої на: 1) активний вплив на професійне становлення випускників та забезпечення прийняття зважених рішень щодо майбутньої професії на основі інформації про реальну потребу економіки країни в робочій силі; 2) попередження

молодіжного безробіття та адаптацію випускників до умов ринку.

Важливе значення має також сприяння реінтеграції безробітних у сферу зайнятості шляхом поєднання професійної підготовки з професійною орієнтацією, посилення роботи з професійної орієнтації вивільнюваних працівників та працівників, яким загрожує структурне безробіття. Причому, зміст цієї орієнтації (переорієнтації) повинен мати випереджаючий характер та бути спрямований на найповніше застосування вже здобутих професійних знань і навичок. Тому особливий актуальності сьогодні набуває організація профорієнтаційної роботи не лише з боку Державної служби зайнятості, а й за участю роботодавців. Для цього потрібно створити та відкрити доступ до банку вакансій, що відобразатиме реальну інформацію про існуючу потребу в робочій силі в професійно-кваліфікаційному розрізі. Це дозволить учням, абітурієнтам, незайнятому населенню приймати зважені рішення щодо професійної спрямованості їхньої майбутньої трудової діяльності або ж щодо її зміни, та забезпечити їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Удосконалення системи професійної орієнтації можна також здійснити на основі використання надбань зарубіжних країн. Так, досвід Великої Британії свідчить про позитивні наслідки впровадження професійної орієнтації у зміст навчального курсу старшої школи, а також введення свідоцтва про допрофесійну освіту, що засвідчувало ґрунтовну професійну підготовку тих школярів, які вирішили продовжити навчання після закінчення загальноосвітнього навчального закладу (цей документ отримували після складання відповідного іспиту) [Костенко, 2011: 85-86].

Першочерговим завданням забезпечення потреби ринку праці у якісній робочій силі повинно стати *формування і реалізація державного замовлення* на підготовку фахівців на основі прогнозної професійно-кваліфікаційної структури попиту на робочу силу та здійснення широких і системних профорієнтаційних заходів. А

забезпечення відповідності підготовки кваліфікованих робітників та фахівців за якістю та кількістю попиту на робочу силу можна досягнути за допомогою проведення *моніторингу ринку праці*, який має відбуватися у двох напрямках:

1) визначення поточної та перспективної потреби ринку праці у робочій силі;

2) організація та проведення моніторингу працевлаштування випускників.

Слід відзначити, що важливим завданням у забезпеченні прогнозованості показників розвитку ринку праці є закріплення на законодавчому рівні обов'язкового подання підприємствами статистичної звітності щодо кількісної та якісної кадрової потреби. Це дозволить здійснити розрахунки додаткової потреби в робітниках та фахівцях на регіональному та національному рівнях [Левченко, 2009: 43-47]. Сьогодні єдиним джерелом інформації, що дозволяє проаналізувати відповідність попиту та пропозиції робочої сили, є дані Державної служби зайнятості щодо професійної структури безробітних громадян та кількості існуючих вакансій. При цьому існує декілька обмежень, що не дозволяють сформувати повну картину про існуючу ситуацію на ринку праці: по-перше, часто підприємства відмовляються від послуг Державної служби зайнятості і здійснюють пошук фахівців за допомогою інших посередників ринку праці; по-друге, деяка частка випускників здійснює працевлаштування власними силами, при цьому не завжди погоджуючись на роботу за фахом. Усі ці фактори безперечно деформують інформацію про попит та пропозицію на ринку праці.

Таким чином, за умов, що склалися, збір інформації про поточні та перспективні потреби роботодавців у робочій силі в професійно-кваліфікаційному розрізі можна здійснити на основі проведення опитування. Результати обстеження можуть стати основою не лише для визначення якісної потреби економіки в робочій силі, а й

основою для подальших коригувальних дій у напрямку фахової підготовки робочої сили.

В умовах обмеженості обсягів державного фінансування освітньої сфери в Україні особливого значення набувають економічні інструменти, що дозволяють розширити фінансові можливості як навчальних закладів, так і учнів, студентів. До таких інструментів можна віднести і *кредитування*, найважливішими напрямками використання якого в сучасних умовах є:

1) надання пільгових кредитів на навчання студентів, що дозволить розширити можливості доступу до системи освіти особам, які мають обмежені фінансові можливості. Проте використання зазначеного інструменту потребує ретельного опрацювання з метою вироблення ефективної процедури не лише його отримання, а й повернення;

2) надання пільгових кредитів на створення матеріальної бази для навчання на виробництві, що є важливим кроком у побудові ефективної системи навчання на робочому місці та дозволить максимально наблизити якісні параметри робочої сили до вимог робочого місця та очікувань роботодавця, забезпечивши таким чином високий рівень сформованих конкурентних переваг робочої сили.

У структурі економічних інструментів, що дозволяють активізувати потенціал освітніх чинників у напрямку їх позитивного впливу на рівень та динаміку конкурентоспроможності робочої сили, виділяють такий інструмент як *оподаткування*. Ефективність використання цього інструменту напряму залежить від узгодженості освітньої, соціальної політики, політики зайнятості з податковою політикою держави та передбачає: по-перше, звільнення від оподаткування сум, витрачених роботодавцями на професійну освіту своїх працівників, створення матеріальної бази для навчання на виробництві; по-друге, впровадження пільг оподаткування для роботодавців, які працевлаштовують молодь, що брала участь в

програмах професійного навчання безробітних; по-третє, пільгове оподаткування заробітної плати в пріоритетних галузях економіки та інші заходи.

В умовах посилення подальшого розгортання глобалізації, інформатизації, науково-технічного прогресу, що охоплюються усі сфери суспільного життя, особливого значення у структурі інструментів активізації освітніх чинників підвищення конкурентоспроможності робочої сили займають *інноваційно-інвестиційні заходи*, до яких в найбільш загальному вигляді пропонується відносити: впровадження освітніх інновацій; впровадження технологічних інновацій; здійснення інвестицій у наукову діяльність навчальних закладів; забезпечення стажування викладачів у навчальних закладах світу, обміну студентів; запровадження механізму сертифікації знань випускників ВНЗ; запровадження Національної Рамки Кваліфікацій тощо.

Стимулювання інвестицій в безперервне навчання є частиною спільних зобов'язань державного та приватного секторів. Політика уряду та системи стимулювання націлені як на підприємства, щоб підвищити рівень інвестицій в освіту персоналу, так і на окремих громадян, щоб забезпечити їх участь у програмах безперервного навчання. Дослідження досвіду іноземних країни щодо побудови мотиваційних механізмів активізації освітніх чинників підвищення конкурентоспроможності робочої сили, свідчать, що заходи та інструменти, спрямовані на підприємства, включають:

- вирахування з корпоративних податків розмірів витрат на підготовку;
- системи обов'язкового звільнення від сплати податків, що забезпечують мінімальний рівень витрат на навчання (Франція);
- добровільні галузеві збори на профпідготовку з метою фінансування підготовки кваліфікованих кадрів і програм учнівства (Нідерланди, Данія і Бельгія);

– положення у колективних угодах про профпідготовці (наприклад, в Нідерландах);

– незалежні центри оцінювання кваліфікації для найманих працівників, і оплачувані відпустки з метою навчання та підготовки.

Стимули, націлені на окремих громадян, включають: стипендії, ваучери, студентські кредити і нові фінансові механізми, такі як „індивідуальні навчальні рахунки”.

Таким чином, ефективно діючий організаційно-економічний механізм реалізації освітніх чинників підвищення конкурентоспроможності робочої сили дозволить скоординувати зусилля усіх суб'єктів ринку праці та ринку освітніх послуг, узгодити заходи освітньої політики та політики зайнятості зі стратегією соціально-економічного розвитку країни у напрямку підготовки висококваліфікованої робочої сили відповідно до потреб економіки в ній.

Summary

The main instruments of the Activation of Educational Factors of Labour Competitiveness Growth at Labour Market are analyzed, the Organizational Mechanism of Realization of Educational factors is proposed.

Список використаної літератури

- [1] Костенко, Н.І. 2001. *Профільна освіта як засіб формування професійних домагань старшокласників (зарубіжний досвід)* / Н.І. Костенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”. №3.
- [2] Левченко, О.М. 2009. *Напрями удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою* / О.М. Левченко // Економічні науки: збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету, № 15.
- [3] *Профессиональные навыки, способствующие росту производительности, занятости и развитию: Доклад V.* – Женева: Международное бюро труда, 2008.